

خسونت خانگی

علیه کودکان

(عوامل و راهکارهای مقابله با آن)

محمود یعقوبی دوست

سرشناسه:	يعقوبی دوست، محمود، ۱۳۵۶ -
عنوان و نام پدیدآور:	خشونت خانگی علیه کودکان و راهکارهای مقابله با آن / تألیف محمود يعقوبی دوست.
مشخصات نشر:	تهران؛ تالیا، ۱۳۹۲.
مشخصات ظاهری:	۱۹۲ ص.
شابک:	۹۷۸-۶۰۰-۶۰۱۷-۳۰-۳
وضعیت فهرست نویسی:	فیبا
موضوع:	کودکان -- خشونت علیه
موضوع:	کودکان -- خشونت علیه -- پیشگیری
رده بندی کنگره:	۱۳۹۲ ی ۷ ی ۹ ک ۴ / ۶۲۵۰ HV
رده بندی دیویی:	۳۴۶/۱۵۰۸۳
شماره کتابشناسی ملی:	۳۳۰۲۳۷۹

Email: taliyapub@gmail.com

تلفن: ۰۲۱-۲۲۸۱۹۱۲۹ و ۰۹۱۲۶۰۷۳۰۹۸

خشونت خانگی علیه کودکان (عوامل و راهکارهای مقابله با آن)

تألیف: محمود يعقوبی دوست

ویراستار: عاطفه عطرچی

چاپ اول: زمستان ۱۳۹۲

تیراژ: ۷۰۰ نسخه

طراح جلد: سعیده ناظمی

چاپخانه و صحافی: پردیس دانش

قیمت: ۱۰۰۰۰ تومان

Isbn: 978-600-6017-30-3

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۶۰۱۷-۳۰-۳

کد پستی: ۱۵۵۳۹-۵۵۷۱۳

فهرست

پیشگفتار	۹
مقدمه	۱۳
اهمیت و ضرورت موضوع	۱۷
فصل اول درآمدی بر کلیات خشونت	
خشونت در گستره تاریخ	۲۳
تاریخچه خشونت خانگی علیه کودکان	۲۷
رویکردهای تئوریک (نظری) به خشونت	۳۰
مفهوم خشونت و انواع آن	۳۲
انواع خشونت	۳۴
سطوح خشونت	۳۵
خشونت از دیدگاه‌های مختلف	۳۹
ماهیت خشونت	۴۰
علل و عوامل موثر بر خشونت	۴۲
مدل ترکیبی تبیین خشونت	۴۹
تعریف و تبیین خشونت خانوادگی	۵۰
انواع و اشکال خشونت خانوادگی	۵۴
خلاصه	۵۸
فصل دوم خانواده و خشونت	
اهمیت خانواده	۵۹
نگاهی به تحولات خانواده	۶۰
کارکردهای خانواده	۶۵
ویژگی‌های خانواده سالم یا کارآمد	۶۷
اخلاق در خانواده	۶۹
نقش خاتمه‌دهنده در خشونت خانگی	۷۰
خلاصه	۷۰
فصل سوم خشونت خانگی علیه کودکان	
نگاهی به تحولات خشونت خانگی علیه کودکان	۷۳
تعریف خشونت خانگی علیه کودکان	۷۴
انواع خشونت خانگی علیه کودکان	۷۴

۷۷.....	رشد تحقیقات در خصوص خشونت خانگی علیه کودکان در ایران و سایر کشورها
۸۰.....	خشونت خانوادگی علیه کودکان در ایران
۸۴.....	رویکردهای تئوریک (نظری) به خشونت خانگی علیه کودکان
۹۸.....	خلاصه

فصل چهارم علل و عوامل مؤثر بر خشونت خانگی علیه کودکان

۹۹.....	مقدمه
۹۹.....	۱. علل روانی کودک آزاری مربوط به کودک
۱۰۷.....	۲. عوامل خانوادگی مؤثر بر خشونت خانگی نسبت به فرزندان:
۱۱۴.....	۳. عوامل اجتماعی مؤثر بر خشونت خانگی نسبت به فرزندان
۱۲۱.....	۴. عامل اقتصادی مؤثر بر خشونت خانگی نسبت به فرزندان
۱۲۳.....	۵. عوامل فرهنگی
۱۳۷.....	۶. عامل مذهبی
۱۴۰.....	۷. عوامل جمعیت شناختی
۱۴۴.....	خلاصه

فصل پنجم پیامدها و آثار خشونت خانگی علیه کودکان

۱۴۷.....	مقدمه
۱۴۷.....	پیامدها و آثار خشونت خانگی علیه کودکان
۱۵۰.....	۱. پیامدها و آثار جسمی آزار کودکان
۱۵۱.....	۲. پیامدها و آثار جنسی خشونت علیه کودکان
۱۵۲.....	۳. پیامدها و آثار روانی آزار کودکان
۱۵۳.....	۴. پیامدها و آثار ناشی از غفلت و بی توجهی نسبت به کودکان
۱۵۴.....	۵. پیامدها و آثار خانوادگی - اجتماعی خشونت علیه کودکان
۱۵۵.....	خلاصه

فصل ششم راه‌ها، پیشگیری و مقابله با خشونت خانگی علیه کودکان

۱۵۷.....	مقدمه:
۱۵۷.....	الف) پیشگیری از خشونت خانگی علیه فرزندان
۱۶۲.....	ب) راهکارهای مقابله با خشونت خانوادگی علیه کودکان
۱۷۵.....	خلاصه

منابع

۱۷۷.....	کتاب‌ها
۱۸۰.....	پایان‌نامه‌ها و طرح‌های پژوهشی:
۱۸۳.....	مقالات
۱۸۵.....	منابع انگلیسی

پیشگفتار

با حضور بشر در جامعه، خشونت پا به عرصه وجود نهاد و در طول حیات بشر، خشونت وسیله ادامه حیات و بقای گروه‌های مختلف اجتماعی و برتری‌های آن‌ها بر یکدیگر بوده است. خشونت اشکال مختلف داشته و یکی از بارزترین اشکال آن در جامعه، خشونت خانوادگی علیه کودکان است.

خشونت خانگی علیه کودکان قدمتی تقریباً معادل تاریخ بشر دارد. که در هر دوره‌ای از تاریخ تعریف مفهومی و معنایی آن متفاوت بوده است، از تقدیم دختران جوان به معابد بابل و سوءاستفاده جنسی از آنها گرفته تا زنده بگور کردن دختران از سوی اعراب عصر پیش از اسلام. در چین نیز فروش دختران امری رایج بود. زمانی هم بویژه در عصر صفوی و برخی از بزرگان و شاهان صفویه در دوره‌های بعدی تاریخ ایران شاهد روسپی خانه‌های ویژه برای پسران خردسال و جوان هستیم. در آمریکا انجمن مبارزه با کودک‌آزاری در سال ۱۸۷۴ تشکیل شد. در دهه ۱۹۴۰ در این کشور گزارش‌های درمانی، بدون توضیح علت آسیب‌دیدگی فرضیات جدیدی را در مورد سوءرفتار با کودکان مطرح کردند. اولین بار کمپ و همکاران در سال ۱۹۶۲ کودکانی را که توسط مراقبینشان مورد ضرب و شتم قرار گرفته بودند مورد مطالعه قرار داد و از واژه «کودک مضروب» درباره آن‌ها استفاده کرد اهمیت خشونت علیه کودکان امروزه تا حدی است که سازمان ملل روز پیشگیری از کودک‌آزاری در ۱۹ نوامبر ۲۰۰۰ به ابتکار اجلاس جهانی زنان در حرکتی هماهنگ با بزرگداشت ۲۰ نوامبر (روز تصویب پیمان‌نامه حقوق کودک توسط سازمان ملل در سال ۱۹۸۹) نامگذاری شد. هرچند روزی که قرار است با توافق کشورها روز جهانی پیشگیری از کودک‌آزاری اعلام شود ۱۹ نوامبر ۲۰۰۰ بود.

خشونت خانگی علیه کودکان مشکل میلیون‌ها کودک و خانواده است و در هر جامعه‌ای رخ می‌دهد و اثرات آن روی کودکان از هر نژاد، رنگ، طبقه اجتماعی و مذدب

چشمگیر است و آثار آن در تمام دوره رشدی فرد وجود دارد. خشونت علیه کودکان اگرچه در نگاه اول، پدیده‌ای فردی به نظر می‌رسد اما با توجه به پیامدهای سوء آن که در نظم و سلامت جامعه اختلال و آشفتگی ایجاد می‌کند و منشأ بسیاری از رفتارهای انحرافی همچون سوء مصرف مواد و الکل، خودکشی، روسپیکری، فرار از خانه، رفتارهای بزهکارانه و جرایم جنسی و غیره اقتضاء می‌کند که این معضل را جزو آسیب‌های اجتماعی بسیار جدی به‌شمار آوریم.

طی سال‌های اخیر خشونت علیه کودکان به عنوان یک مشکل اجتماعی بیش از گذشته مورد توجه قرار گرفته است. علاوه بر این افزایش حساسیت عمومی در سطح جهانی نسبت به اذیت و آزار کودکان و تأثیرات درون مرزی آن از طریق فشار مؤسسات بین‌المللی بر دولت‌ها برای توجه ویژه دستگاه‌های مسئول دولتی به پدیده مذکور، گسترش سازمان‌های غیردولتی فعال در این زمینه، افزایش علاقه مؤسسات علمی و پژوهشی دانشگاهی به مطالعه موضوع و توجه ویژه محققان، زمینه مناسبی برای اقدام در زمینه پیشگیری و کاهش خشونت علیه کودکان فراهم آورده است.

با عنایت به اینکه تاکنون کوشش‌های متعددی برای بررسی دقیق و همه جانبه خشونت خانگی علیه کودکان صورت گرفته و از آنجایی که خشونت علیه کودکان یک نوع رفتار تک بعدی نیست، بلکه چند بعدی است و علل و عوامل متعددی بر آن مترتب است، و با توجه به این که در اکثر پژوهش‌های قبلی و اغلب مطالعات انجام گرفته در زمینه کودک‌آزاری بر ویژگی‌های روانی والدین آزارگر، ویژگی‌های کودکان آزار دیده و یا عوامل جمعیت شناختی مؤثر بر خشونت علیه کودکان متمرکز بوده‌اند، و ما سعی داشته‌ایم علاوه بر ابعاد فوق، به ابعاد عوامل اجتماعی - اقتصادی و فرهنگی نیز بپردازیم. لذا شناخت دقیق و همه جانبه این عوامل کارمفیدی است.

مطالعه خشونت خانگی علیه کودکان در ایران می‌تواند دستاوردها و نتایج به دست آمده را مورد مقایسه و تحلیل پژوهش‌های بعدی محققان قرار دهد.

بنابراین ضرورت دارد تا عوامل بنیادی مؤثر در این پدیده اجتماعی شناسایی شود و با خشکانیدن ریشه و عوامل این مشکل اجتماعی که سلامت و امنیت عاطفی و روانی جامعه را تهدید می‌کند، مقابله نمود.

کتاب حاضر برای دانشجویان رشته علوم اجتماعی (رشته‌های جامعه‌شناسی، مددکاری اجتماعی، برنامه‌ریزی و پژوهشگری) و دروس جامعه‌شناسی خانواده، جامعه‌شناسی انحرافات، جامعه‌شناسی جوانان و سایر دروس مرتبط با علوم اجتماعی - علوم تربیتی -

روانشناسی و جرم‌شناسی مورد استفاده قرار خواهد گرفت. علاوه بر آن، برای کارشناسان مددکاری - و سازمان‌هایی که به نوعی با آسیب‌دیدگان خشونت خانگی درگیرند، نظیر شاغلان سازمان بهزیستی، دادگاه‌های خانواده - سازمان زندان‌ها و مراکز اصلاح و تربیت سودمند خواهد بود.

علاوه بر این، نگارنده در این کتاب تلاش نموده است تا با استفاده از تحقیقات به عمل آمده توسط پژوهشگران داخلی و خارجی، برخی از عمده‌ترین عوامل خشونت خانگی علیه کودکان را مطرح و راهکارهای مناسب را در این خصوص ارائه نماید.

این کتاب شامل شش فصل خواهد بود.

فصل اول: درآمادی بر کلیات خشونت

فصل دوم: خانواده و خشونت

فصل سوم: خشونت خانگی علیه کودکان

فصل چهارم: علل و عوامل موثر بر خشونت خانگی علیه کودکان

فصل پنجم: آثار و پیامدهای خشونت خانگی علیه کودکان

فصل ششم: راهکارهای پیشگیری و مقابله با خشونت خانگی علیه کودکان

در پایان جا دارد از پروفیسور عبدالمنان سعید، سرکارخانم دکتر حلیمه عنایت، دکتر مجید موحد، شهروز فروتن‌کیا که با اینجانب همکاری نموده‌اند، تشکر و سپاسگزاری نمایم. امید است؛ کتاب حاضر برای دانشجویان رشته‌های مختلف، از جمله جامعه‌شناسی و سایر علاقمندان به مسائل و آسیب‌های اجتماعی منبع مناسب و سودمندی باشد.

محمود یعقوبی دوست

پاییز ۱۳۹۲

مقدمه

خانواده^۱ یکی از نخستین و پایدارترین نهادهای اجتماعی است که هویت انسانی و جامعه‌پذیری فرد در آن شکل می‌گیرد و موجب پذیرش ارزش‌ها و هنجارهای اجتماعی و همچنین انتقال الگوهای روابط و تعامل از خانواده به سایر نهادهای اجتماعی است. بدون شک هیچ یک از آسیب‌های اجتماعی نیست که فارغ از تأثیر خانواده باشد (ساروخانی، ۱۳۷۹: ۱۳۶).

بی‌تردید یکی از مهم‌ترین نهادهای جامعه، نهاد خانواده است و به منزله اصلی‌ترین نهاد اجتماعی، زیربنای جوامع و خاستگاه فرهنگ‌ها، تمدن‌ها و تاریخ بوده است. پرداختن به این بنای مقدس و بنیادین، و حمایت از آن و هدایتش به جایگاهی واقعی و متعالی، همواره سبب اصلاح خانواده بزرگ انسانی، و غفلت از آن موجب دور شدن بشر از حیات حقیقی است.

اهمیت خانواده از این‌روست که نه تنها محیط مناسبی برای همسران است بلکه وظیفه‌ی جامعه‌پذیری و تربیت نسل‌های آتی را نیز بر عهده دارد. در حال حاضر خانواده‌ها دچار انواع آسیب‌پذیری و بحران هستند که برخی از آنها عبارتند از: طلاق، اختلاف و تضادهای زناشویی، بدرفتاری با افراد مسن، خودکشی، کودک‌آزاری^۲، کودکان فراری، خشونت زناشویی.

خشونت خانوادگی^۳ مسأله دیرینه ملت‌هاست و هیچ کشور یا جامعه‌ای نیست که از خشونت مبرا باشد. از عهد باستان تاکنون، اعمال خشونت علیه فرد وابسته و ضعیف در خانواده مشهود بوده است. در برخی جوامع، این خشونت از قوانین مصوب و قدرتمند

1. family

2. child abuse

3. domestic violence

برمی‌خاسته، در حالی‌که در برخی دیگر، خشونت نتیجه‌ی عوامل مختلف شخصی یا محیطی بوده است (سگال^۱، ۱۹۹۹: ۲۱۳).

خشونت علیه کودکان اگرچه در نگاه اول، پدیده‌ای فردی به نظر می‌رسد اما با توجه به پیامدهای سوء آن در نظم و سلامت جامعه ایجاد اختلال و آشفتگی می‌کند و منشأ بسیاری از رفتارهای انحرافی همچون سوء مصرف مواد، الککل، خودکشی، روسپیگری، فرار از خانه، رفتارهای بزهکارانه، جرایم جنسی، و غیره اقتضاء می‌کند این معضل را جزو آسیب‌های اجتماعی بسیار جدی نیز به‌شمار آوریم.

خشونت علیه کودکان مشکل میلیون‌ها کودک و خانواده است و در هر جامعه‌ای رخ می‌دهد و اثرات آن روی کودکان از هر نژاد، رنگ، طبقه اجتماعی و مذهب چشمگیر است و آثار آن در تمام دوره رشدی فرد وجود دارد (مارواستی، ۲۰۰۰؛ ایستینسون، ۱۹۸۹، شر و همکاران^۲، ۲۰۰۴).

سازمان بهداشت جهانی، خشونت علیه کودکان و کودک‌آزاری یا سوء رفتار با کودک را شامل همه‌ی اشکال سوء رفتار جسمی، عاطفی، آزار جنسی، اغفال^۳ یا رفتار اهمال‌گرایانه، استثمار تجاری یا سایر موارد بهره‌کشی می‌داند که منجر به صدمه و آسیب بالفعل یا بالقوه به سلامت، بقاء، تکامل یا منزلت کودک می‌گردد (دجدیدا^۴، ۲۰۰۰: ۹۰۶).

طبق آمار سازمان بهداشت جهانی^۵ (WHO) در سال (۲۰۰۵) چهل میلیون کودک در سراسر جهان در معرض انواع کودک‌آزاری قرار گرفته‌اند. یونیسف (UNICEF) نیز در همین سال طی گزارشی از کشته شدن ۳۵۰۰ کودک در اثر خشونت فیزیکی و غفلت خبر داده است، آمارهای مختلف حتی در کشورهای پیشرفته تخمینی است و موارد واقعی همیشه بیشتر از آمارهای رسمی بوده است. در هر حال کودک‌آزاری از هر نوعی که باشد در هر جامعه‌ای ناپسند است و در بسیاری از کشورها جرم تلقی می‌شود و عواقب قانونی دارد (خوشابی، ۱۳۸۲: ۱۳۱)، (براون و همکاران^۶، ۱۹۹۸: ۱۰۶۵).

بر طبق آمار موجود، سالانه حدود سه میلیون کودک (چهار درصد تمام کودکان زیر ۱۷

1. segal

2. Marvasty, Stevenson & Scherer et al

3. Emotional abuse

4. Neglect

5. Djeddah

6. World Health Organization

7. Brown et al

سال) به شدت مورد ضرب و جرح قرار می‌گیرند (لوین،^۱ ۱۹۹۵). طبق گزارش اداره‌ی خدمات بهداشتی و انسانی آمریکا (USDHHS)^۲ در سال ۲۰۰۰ از هر ۱۰۰۰ کودک آمریکایی ۳۰ نفر مورد غفلت و ۱۸ نفر مورد آزار جسمی، جنسی و روانی قرار گرفته‌اند. در آمریکا، بر اساس گزارش آژانس‌های خدماتی - حمایتی کودکان در سال ۱۹۹۵، روزانه در حدود ۱۵ تا ۱۰۰۰ کودک زیر ۱۸ سال قربانی سوءرفتار جسمی، سوءاستفاده جنسی یا غفلت (سهل‌انگاری) قرار گرفته بودند. بعلاوه، گزارش دیگری حاکی است در دنیا، تقریباً ۱۰ میلیون کودک در سال قربانی خشونت خانوادگی می‌شوند (میلر و همکاران^۳، ۲۰۰۰، ۴۵).

هر ساله بیش از سه میلیون کودک دچار آزار و غفلت می‌شوند (ماش^۴ و ولف^۵، ۱۹۹۹). غفلت شایع‌ترین کودک‌آزاری است. ۶۳٪ از موارد گزارش شده در سال ۲۰۰۱ مربوط به غفلت بوده است. بر اساس گزارش استراوس^۶ و گلس^۷ (۱۹۹۰) هر سال ۶/۹ میلیون کودک در معرض آزار جسمی قرار دارند.

آنچه این مساله را در جوامع سنتی و در حال گذار برجسته‌تر می‌سازد آن است که به دلایل فرهنگی این کشورها، با وجود افزایش فراوانی و پیامدهای جدی این مسئله هنوز توجه و نگرانی عمده‌ای به آن جلب نشده است (دوکی و دیگران^۸، ۲۰۰۳: ۱۶۵). در جامعه امروزی ایران به دلایلی چون نظام خانوادگی مردسالار و خرده فرهنگ‌های سنتی و عشایری، فقر، بیکاری، عدم شیوه‌های فرزندپروری صحیح، تحصیلات پایین، عدم حمایت‌های اجتماعی خانواده، افزایش طلاق، افزایش گرایش به مواد مخدر، جمعیت زیاد خانواده، کاهش میزان دینداری خانواده و موارد متعدد دیگر روز به روز خشونت خانگی علیه کودکان در حال افزایش است. و این عوامل موجب ظهور پیامدهای ریانباری در سطح فردی، خانوادگی و اجتماعی می‌گردد نظیر: رفتارهای پرخاشگرانه، اضطراب، عزت نفس پایین، بزهکاری، فرار از منزل، رفتار خودکشی، گرایش به مصرف مواد مخدر و آسیب‌های

1. Lewin

2. US Department of Health and Human Services

3. Muller et al

4. Mash

5. Wolfe

6. Straus

7. Gelles

8. Douki et al

متعدد اجتماعی دیگر (محمدخانی، ۱۳۷۸: ۵۶).

بنابراین وجود خشونت در الگوهای خانوادگی موجب گسترش آن به جامعه و تداوم الگوها و رفتارهای خشن در مناسبات اجتماعی است. بچه‌هایی که مادران آنها مورد آزارهای فیزیکی پدران‌شان قرار می‌گیرند در معرض ریسک فاکتورهای بالاتری برای انتقال رفتارهای خشونت‌آمیز به نسل بعدی قرار دارند.

فقدان آمار دقیق در این زمینه در کشور ما به منزله عدم وجود این معضل و مشکل اجتماعی نیست، بلکه نشان از بی‌توجهی ما به این آسیب اجتماعی است. چرا که درج مطالب زیادی در جراید، گزارش‌های پزشکی قانونی، آمارهای منتشر شده از سوی انجمن حمایت از حقوق کودکان و بالاخره راه‌اندازی و توسعه خط کودک‌آزاری^۱ توسط سازمان بهزیستی مبین این واقعیت تلخ است که این معضل اجتماعی به دلیل اینکه عمدتاً در محیط خانواده و از سوی اعضای خانواده و بستگان صورت می‌گیرد به صورت پنهان در جامعه ما رواج دارد و هر ساله از میان کودکان معصوم و بی‌گناه قربانی می‌گیرد.

امروزه شدت آثار فردی، اجتماعی و خانوادگی خشونت علیه کودکان و اثرات گسترده و وسیع آن بر افکار عمومی، ضرورت بررسی همه جانبه آن را به عنوان یک اولویت می‌تواند در دستور کار تصمیم‌گیرندگان اجتماعی، مسئولان سلامت روان و پژوهشگران مسائل روانی - اجتماعی قرار دهد.